

Het Vodoun-museum in Porto Novo, Bénin

Ibugbe Isebaye

Bij de discussies over de teruggave van kunstvoorwerpen aan het land van herkomst hoor je nogal eens het argument dat er lokaal geen passende voorzieningen aanwezig zijn: geen aangepaste gebouwen, geen goed opgeleide conservatoren, en vooral geen centen. Toch bestaan er in een aantal landen al musea, zowel opgericht door de staat, als privé-initiatieven. Laten we even kennismaken met het Vodoun*-museum Ibugbe Isebaye in Porto Novo, Bénin. Het richt zijn aandacht op de nog steeds springlevende vodun*-cultus.

* De naam van deze religie kent verschillende manieren van spellen: vodun, vodoun, voodoo. Alleen de Caraïbische variant ervan lijkt consequent te worden gespeld als vaudou. De auteur geeft de voorkeur aan vodun.

Adv

Cultuurtoerisme in Bénin

De West-Afrikaanse republiek Bénin kan gelden als een uitzonderlijke maar nog steeds niet ontdekte toeristische bestemming. Althans voor wie op zoek is naar cultuur en historie, want de wildparken in het noorden worden door islamisten onveilig gemaakt en hebben inmiddels van Buitenlandse Zaken een negatief reisadvies gekregen. Maar overblijfselen van oude koninkrijken zijn er nog volop te bezichtigen met als hoogtepunt het Paleis in Abomey, met zijn intrigerende reliëfs, waar de koningen van Dahomey hun residentie hadden. Er zijn een aantal musea te vinden in historische steden als Ouidah, Parakou en Porto Novo, paleizen in o.a. Allada, Porto Novo, Ketou en zeker in het droge seizoen kunnen toeristen zelfs onverwacht glimpen opvangen van de rijke dans- en ceremoniecultuur. Zo stuitte ik vorig jaar op weg naar Allada op een Egungun-ceremonie (maskers die voorouders personifiëren) en zag ik eenmaal aangekomen op mijn bestemming nog het eind van een Zangbeto-optreden (maskers die door onzichtbare krachten bewogen worden en die een politie-functie hebben). Ik kom overigens al vele jaren in het land, ik ben daar als docent verbonden aan de Ecole Internationale de Théâtre du Bénin, zo'n 15 jaar geleden gesticht door collega en vriend Dine Alougbine.

Een privé-museum in Porto Novo

In januari 2020 was ik voor het eerst sinds heel lange tijd weer in Porto Novo, de hoofdstad van Bénin. Ik bezocht de stad in verband met een voorstelling van hofdans die 's avonds in het paleis van Koning Toffa zou plaatsvinden. Collega Bienvenu Koudjo, die ook universitair docent is in de hedendaagse literatuur, had de voorstelling geregisseerd. Hij

Op Internet is één site te vinden met een kort artikel over het museum en een foto van het interieur: <http://dekartcom.net/porto-novo-musee-ibugbe-isebaye-voici-pourquoi-vous-devez-le-visiter/>

vertoonde een reconstructie van de dansen die in het paleis uitgevoerd waren onder koning Toffa aan het eind van de 19e eeuw. Mijn collega en vriend Michael Todego en ikzelf arriveerden bijtijds in de stad om vóór aanvang van de voorstelling een uurtje sightseeing te doen. Op een steenworp afstand van het Pantheon tegen de slavernij en het Musée da Silva ontdekte ik een mij tot dusver onbekend privémuseum, gewijd aan de vodun-cultuur. In Bénin behoort de vodun tot een van de officieel erkende godsdiensten en bij elk bezoek dat ik gebracht heb aan het land is mij opge-

vallen hoe levend die cultuur nog is, en beslist niet alleen op het platteland. Ik herinner me bezoeken aan een *bokonon* (geïnitieerde specialist) in keurige buitenwijken in Cotonou (economische hoofdstad) en Come, een middelgrote stad iets verder het binnenland in.

Magische flessen

Onder begeleiding bezoeken wij de uitgebreide collectie en beluisteren we de toelichting van de gids die veel informatie geeft over het rituele gebruik van de objecten. Via een commerciële galerie (museumshop is waarschijnlijk het juiste woord) met wat toeristische objecten, worden we door hem eerst naar buiten geleid, naar de binnenplaats waar enkele ruimtes zijn ingericht voor wisseltonstellingen. In de ruimte waar ons bezoek begint, is een tentoonstelling ingericht met wat ik maar even aanduid als magische flessen die horen bij de vodun-cultuur. Een groot aantal flessen die onverklaarbaar gevuld zijn met materialen die nooit via de halsopening erin kunnen zijn aangebracht, wordt afgewisseld met assemblages van houten beelden en natuurlijke materialen (hoorns, vogelschedels, schelpen, kalebassen), maar altijd zit er een fles in de kern verwerkt waaruit vloeistof geschonken kan worden. Een aanpalende ruimte is ingericht met basisinformatie en objecten die horen bij de Fa-cultus, de

belangrijkste divinatie-methode in dit gebied.

Voor wie iets meer wil weten: een korte inleiding op de Fa-cultus vond ik via de link <https://afro-mderne.mondoblog.org/2017/06/19/927/>

De vodun-cultus

Via een bordes met een buitentrap betreden we het belangrijkste deel van het museum, dat verschillende zalen omvat. De collectie is ruwweg ingedeeld naar materiaal: ijzeren objecten van de vodun-cultus zijn samen tentoongesteld met antieke ketens waarmee de slaafge-maakten gestraft werden, aardewerken containers staan rij aan rij op planken uitgestald. In een andere zaal is een grote collectie *asoke* textiel (een Yoruba specialiteit) te zien naast enkele geborduurde *boubous* (traditionele gewaden); een aantal maskers hangt samen aan een van de wanden. Later, toen de directeur zelf zich bij ons gezelschap had gevoegd, kregen we in zijn kantoor nog een aantal archeologische voorwerpen te zien. Een fraaie collectie krachtbeelden van zeer uiteenlopende afmetingen, functies en materialen vormt misschien wel het meest interessante deel van de collectie.

Asen en botchio's

De eerste foto, aan het begin van dit artikel, is een opstelling die gekopieerd is naar het voorbeeld van een *asen*-heiligdom in situ. De *asen* zijn

Krachtbeeld. Hout, veren, blauwsel, ongedefinieerde materialen, 38 x 16 x 15 cm, gewicht 4,2 kg

Buitengewoon krachtige versie van Legba, de intermediair tussen de mensheid en de spirituele wereld.

Terre noire, cauries, 26 x 22 x 20 cm, gewicht 12 kg

Magische fles. Hout, textiel, kralen, been, ongedefinieerde materialen, afmetingen onbekend.

voorouderaltaren die in beheer zijn van een geïnitieerd lid van de familie. Ik heb er verschillende gezien bij mijn vele bezoeken aan het land en bij enkele ervan heb ik deelgenomen aan een ritueel om hulp af te smeken van de voorouders bij de realisering van ambitieuze plannen en voornemens. De asen in deze collectie zijn duidelijk van een belangrijke familie en de gereconstrueerde opstelling in een aparte ruimte is heel evocatief: 'in het echt' is de ruimte waar de asen geplaatst worden inderdaad apart en afsluitbaar. Het heiligdom wordt slechts ontsloten door degene die daartoe gerechtigd is en dat gebeurt meestal om de geesten te verblijden met rituelen en plengoffers. De sporen ervan zijn her en der te zien op de voorwerpen. Waarschijnlijk zijn de krachtbeelden (die in de handel steevast *botchio* of *bochio* worden genoemd) het meest bekende product verbonden met de Beninese (en Togolese) vodun. Het museum toont een fraaie collectie, van zeer klein met waarschijnlijk profylactische amulet-functie tot en met zeer complexe samenstellingen van uiteenlopende materialen.

Conservering

De collectie is dringend toe aan een grootscheepse onderhoudsbeurt. De directeur heeft geen personeel om de omvangrijke collectie correct, zelfs volgens minimale maatstaven, te conserveren. Ik moet toegeven dat mijn vingers jeukten om een kwastje ter hand te nemen om veel fraaie objecten van hun dikke grauwe laag stof te ontdoen,

maar alleen al zo'n oppervlakkige eerste fase zou weken full-time werk vergen voor een equipe van vier personen. Nadenken over de presentatie is dan een logische volgende stap. De meeste objecten krijgen pas betekenis door de context, maar hun esthetische kwaliteiten worden ook zeer gewaardeerd. In dat spanningsveld moet een museum positie kiezen ook als het museum zelf als de juiste biotoop voor de objecten kan gelden. Ongetwijfeld raak ik hier aan een lopende discussie over het karakter van etnografische musea in het land van herkomst en ik vermoed dat de directeur van het museum hier beslist een opvatting over heeft. Hij legt uit dat zelfs hij al als Yoruba en moslim opgetrokken wenkbrauwen veroorzaakt met zijn belangstelling voor vodun. Nog steeds is de traditionele religie onderwerp van agressieve kritiek, overigens van zowel moslim- als christenzijde.

Geringe interesse van lokale bevolking

Mijn Beninese collega en ik zijn de enige bezoekers. Aan het eind van het bezoek maken we nader kennis met de directeur die ik al enige malen genoemd heb, Youssoufou Adekpediou, de eigenaar en beheerder van de collectie. Een lokale verzamelaar van klassieke Afrikaanse kunst is een zeldzaamheid. Ik herinner me van een paar jaar geleden in het moderne kunst museum van de Fondation Zinsou in Cotonou een tentoonstelling met klassieke Afrikaanse kunst van lokale verzamelaars. In de catalogus wordt het verzamelen van objecten uit het

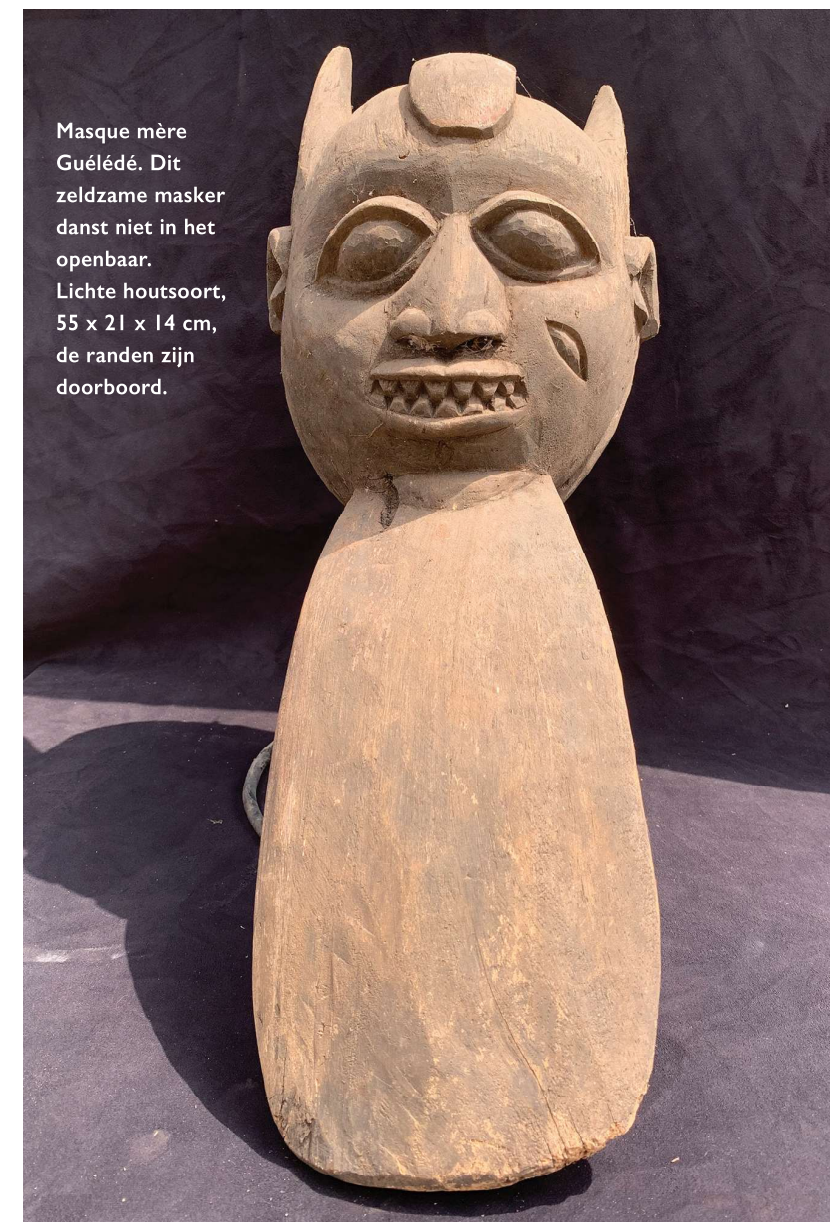
rijke patrimonium door lokale verzamelaars als uitzonderlijk bestempeld.

Behoeftte aan een inventarisatie en een catalogus

De collectie van dit museum is niet beschreven, er is geen documentatie en er is geen catalogus voorhanden. Youssoufou en ik zijn het er roerend over eens dat zulks dringend nodig is en ik beloof hem het volgende weekend terug te komen om door te praten over het hoe en waarom van een catalogus. Een paar jaar geleden is een deel van de collectie

uitgeleend aan een museum in Bahia (Brazilië) en voor het transport is van elk object een omschrijving met foto gemaakt, als pakbon voor de douane. Het begin van een potentiële catalogus is dus al aanwezig.

Het weekend daarop keer ik terug. Ik stel hem voor vijf objecten uit zijn collectie te beschrijven en te fotograferen en die op te nemen in een artikel over het museum

Masque mère Guéléde. Dit zeldzame masker danst niet in het openbaar. Lichte houtsoort, 55 x 21 x 14 cm, de randen zijn doorboord.